

KERAMICKÝ SOUBOR Z HRADU GUTŠTEJNA*

Luboš Hobl**

Abstract: *This article presents the results of a medieval pottery analysis from Gutštejn Castle (District of Tachov). The medieval pottery was obtained during archaeological excavations in the years 1997–2001. The proposed chronological model, which provides the basis for further pottery research, was created based on analogical pottery assemblages from adjacent regions. The model is verified (by statistic methods) and refers to the historical context of the site. Further comparison to other sites suggests production-distribution linkages to this part of West Bohemia, which was a sparsely settled region in the Middle Ages.*

Key words: *Medieval pottery, Gutštejn, castle, North Plzeň region, Tachov region, High Middle Ages, Early Modern period.*

*Tato studie je dílčím výsledkem projektu Studentské grantové soutěže Západočeské univerzity v Plzni SGS-2015-047 „Hospodářské zázemí a přírodní prostředí zaniklých středověkých a časně novověkých vsí“.

**Mgr. Luboš Hobl, Katedra archeologie, Fakulta filozofická ZČU, Hobl.L@seznam.cz.

1. ÚVOD

Vyhodnocení keramických souborů je velmi důležitou součástí postexkavační fáze archeologických výzkumů. Tento příspěvek bude zaměřen na soubor z hradu Gutštejn (okr. Tachov), který byl zpracován v rámci autorovy diplomové práce (Hobl 2014), z níž následující text bude vycházet. Hrad se nachází na pomezí severního Plzeňska a Tachovska, oblasti, která je z hlediska keramické produkce málo známá, a proto každý zpracovaný soubor doplňuje její poznání. Cílem příspěvku je tedy rozbor a zhodnocení kuchyňské a stolní keramiky z archeologického výzkumu hradu, a to z několika hodnotných stratigrafických situací k vytvoření základních chronologických horizontů. Jelikož podrobný rozbor keramiky je uveden ve zmiňované diplomové práci, bude analytická a syntetická část zredukována na minimum. Důvodem tohoto rozhodnutí je důraz na přehlednost a interpretaci, dlouhé popisné pasáže materiálu by byly spíše kontraproduktivní.

2. HISTORIE

Historií hradu a jeho držitelů se v relativně nedávné době podrobně zabývali Jiří Úlovec a Jiří Jánský (2000, 76–97), a proto zde budou zmíněny pouze shrnujícím způsobem.

Území, kde se hrad nachází, náleželo již na počátku 13. století blahoslavenému Hroznatovi (Úlovec a Jánský 2000, 76). Obecně se soudí, že tento hrad, stejně jako jiné hrady v oblasti (např. Dolní Bělá, Vrtba), byl založen někdy na přelomu 13. a 14. století potomky Jetřicha z Krašovic. První zmínka se objevuje v predikátu Jetřicha z Guštejna, datovaném do roku 1316 (Úlovec a Jánský 2000, 77). Vzhledem k tomu, že toto jméno vždy nesl pouze tento hrad a přilehlý hospodářský dvůr, je nepochybné, že se vztahuje právě k němu (Úlovec a Jánský 2000, 76–79).

V berním rejstříku z roku 1379 patří k hradu vsi Okrouhlé Hradiště, Břetislav a Líštany, z nichž byla vyměřena berně 6 hřiven stříbra. Jako vlastník této domény byl uveden Půta z Gutštejna (Emler 1876, 22). V období od 2. poloviny 14. do 1. poloviny 15. století se předpokládá začátek radikální přestavby hradu, během níž vznikla hlavní věž, a rovněž byly významně proměněny obytné prostory, čímž se podoba hradu změnila (Durdík a Sušický 2005, 40–41). Během husitských válek patřil hrad bratrům Burianovi a Janovi z Gutštejna, kteří byli zastánci katolické víry.¹ Z tohoto důvodu roku 1422 oblehla husitské vojska Gutštejn a s největší pravděpodobností dobyla. Následky dobývání neměly dlouhého trvání, jelikož v roce 1427 je, spolu s jinými, jmenován na seznamu sídel, která byla oporou katolické strany a krále Zikmunda (Úlovec a Jánský 2000, 81–82).

Poté byl v držení Burianova syna Buriana II. přezdívaného „český Krézus“.² Za poděbradských válek byl na straně katolické opozice tzv. Zelenohorské jednoty, respektive uherského krále Matyáše, proti českému králi Jiřímu z Poděbrad. Po jeho smrti přešel Burian na stranu nového krále Vladislava Jagellonského. Za

¹Oba byli členy tzv. plzeňského landfrýdu, což byl spolek katolických měst, klášterů, prelátů a šlechticů v Plzeňském kraji.

²Patřil mezi nejbohatší šlechtice v zemi. Vlastnil celkem jedenáct panství, na nichž bylo velké množství hradů, měst, přes 500 vesnic a 1700 mlýnů, a také měl ve správě některá česká lěna v dnešním Německu (Jánský 2009, 108–184).

jeho panování se těšil velké přízni a získal mnoho majetků, výsad a i úřadů (Jánský 2009, 145–184). Tento mocenský vzestup se odrazil i ve stavebních úpravách na jeho statecích. Takové úpravy probíhaly, jak ukazují dendrodata (Kyncl 2000; Kyncl 2011), i na hradě Gutštejn. Po smrti Buriana II. zdědili jeho majetky synové Kryštof, Jetřich, Jindřich, Jan a Volf, kteří je užívali v nedílu.

Ani jeden z nich však Gutštejn nezvolil jako své sídlo a zdá se, že byl využíván i druhou (všerubskou) větví rodu, protože v roce 1503 ho využíval Jiřík Všerubský z Gutštejna při své soukromé válce s knížetem Jiřím Saským (Úlovec a Jánský 2000, 85). Takové využití charakterizuje prakticky celou první třetinu, respektive 1. polovinu 16. století. Bratři z Gutštejna měli spory s králem i s okolními městy a podporovali zemské škůdce, jako byl např. Jan Bavůrek ze Švamberka. Poprava Jana Bavůrka ze Švamberka v únoru 1507 znamenala na nějaký čas útlum těchto akcí (Úlovec a Jánský 2000, 87–88).

V srpnu toho samého roku se na Gutštejně konalo jednání, které vedl Jetřich z Gutštejna, s diplomaty kurfiřta Filipa Falckého. Z této zprávy je jasné, že hrad musel být ve stavu, který dovoľoval hostit vyslance jednoho z nejvýznamnějších říšských knížat (Úlovec a Jánský 2000, 88).

V následujících letech se vše vrátilo do původního stavu a zdržovali se zde nejrůznější opovědníci a zemští škůdci. Avšak v letech 1509–1510 byla postupně bratrům z Gutštejna za jejich přechýny proti zemskému míru odebrána velká část jejich majetků a klesali i na společenském žebříčku. Vlastnické poměry týkající se hradu jsou v tomto období poněkud složitější (srovnej Úlovec a Jánský 2000, 89–90).

Po roce 1534 se hrad opět navrácí zakladatelskému rodu, a to synovi Wolfa z Gutštejna Viktorinovi. Ten hrad i s celým panstvím prodal v roce 1549 za 3250 kop českých grošů majiteli sousedních Bezdruzic Hanuši Elpognárovi z Dolního Šenfeldu, který jej spojil se svými statky. Od této doby hrad definitivně pozbyl sídelní funkce a byl s velkou pravděpodobností využíván jen hospodářsky. Dle zápisu z roku 1566 se zdá, že hrad byl ještě udržován a k jeho zchátrání došlo až po tomto datu, nejčastěji se uvažuje o období třicetileté války.³ Odlehlost lokality způsobila, že rozebírání na materiál bylo na rozdíl od jiných hradů minimální, a z tohoto důvodu se velmi dobře zachoval. S rozvojem romantismu se zříceniny staly centrem výletníků, zejména z rozvíjejících se Konstantinových Lázní. Z tohoto období, konkrétně z roku 1903, se zachoval v účetních knihách bezdružického panství účet na zabezpečení zdív gutštejnské zříceniny ve výši 200 korun (Úlovec a Jánský 2000, 95–96). Další konzervační práce probíhaly až v posledním desetiletí dvacátého a v prvních desetiletích jednadvacátého století (Sokol 2012).

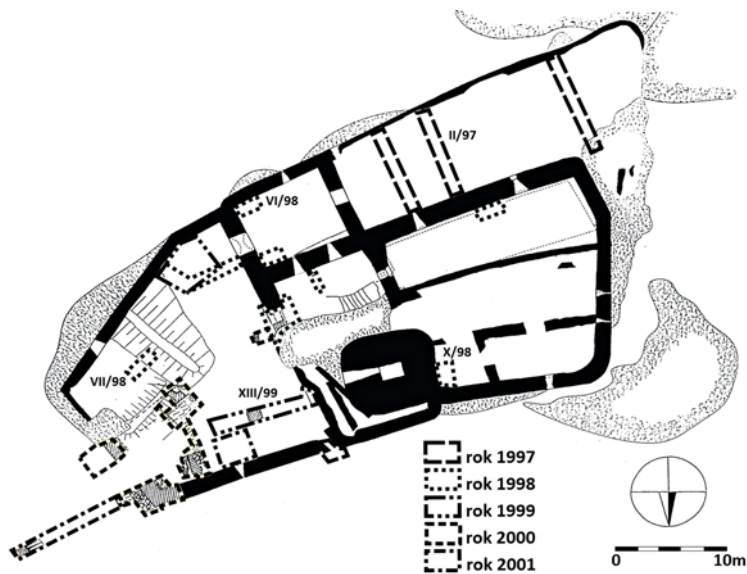
3. ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM

Archeologický výzkum na hradě Gutštejn byl realizován v rámci souhrnného projektu „Komplexní průzkumy a dokumentace areálu zříceniny hradu Gutštejn a jeho postavení v krajinné památkové zóně jako podklady pro záchranu a prezentaci“, který byl financován ministerstvem kultury jako součást programu Projekty vědy a výzkumu. Jeho nositelem byl Památkový ústav Plzeň (dnes Národní

³Johann G. Sommer uvádí, že tak mělo dojít buď roku 1639, nebo 1646 (Sommer 1838, 288).

Obrázek 1. Půdorys hradu s vyznačenými sondami.

Picture 1. Floor plan of castle with marked archaeological trenches.

památkový ústav – územní odborné pracoviště Plzeň). Ten probíhal v letech 1996–2000 a řešitelem byla Eva Kamenická (Kamenická 1997, 2).

Hlavním úkolem samotného předběžného archeologického výzkumu, jenž probíhal v letech 1997–2001, bylo zajistit plánované rekonstrukční a konzervační práce. Dalšími cíli bylo zjistit stav a průběh zděných konstrukcí dochovaných pod povrchem (zejména stav klenby sklepení), lokalizovat pozůstatky nejstarší fáze hradu a datovat odkryté sídlištní a destrukční vrstvy (Kamenická 1997, 2–3). Níže hodnocený soubor nepochází ze všech sond, ale pouze z pěti z nich, které na základě dokumentace měly mít největší potenciál k vytvoření chronologické sekvence keramiky na lokalitě (sondy II/97, VI/98, VII/98, X/98 a XIII/99; obr. 1).

4. KERAMICKÝ MATERIÁL

Hlavní část práce je zaměřena na rozbor keramických fragmentů. Tento druh artefaktu je nejběžnějším nálezem při archeologických výzkumech. Stejně jako u jiných artefaktů i keramické nádoby podléhají postupným změnám své formální struktury (např. změna výzdobných motivů, technologie výpalu, aplikace glazur atd.). Ty se projevují v čase a odrážejí jak jejich praktický účel, tak se v nich projevuje obvyklost (do jisté míry i módnost), protože musí být společensky akceptovatelné (Neustupný 2010, 56, 91–92, 124). To činí z tohoto druhu archeologických pramenů dobrou pomůcku pro stanovení relativního, případně i absolutního datování jednotlivých fází zkoumaných lokalit (srovnej Hejna 1966, 313).

Zde prezentované vyhodnocení se bude týkat kuchyňské a stolní keramiky. K těmto druhům keramiky bylo přiřazeno celkem 2788 zlomků o celkové váze 20 945 g. Přiřazení k těmto skupinám bylo na základě morfologických znaků (okraje, dna, ucha, atd.). Atypické zlomky, u nichž nebyla sledována souvislost s kamnářskou keramikou, byly ponechány rovněž v této skupině.⁴

4.1. FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ VYPOVÍDAJÍCÍ HODNOTU SOUBORŮ

Zpracování souboru provázelo několik úskalí, ke kterým je třeba přihlížet a které do jisté míry ovlivňují výsledky. Ty je možné rozdělit na dvě skupiny. První skupina je spojena s procesy probíhajícími ve fázi depozičních a postdepozičních procesů. Druhá skupina souvisí s průběhem archeologických výzkumů.

Do první skupiny patří hlavně transformace. Ty je třeba brát během vyhodnocení v potaz, protože veškeré informace uložené v archeologických kontextech jsou odrazem právě transformací a nikoliv dynamických systémů minulosti. Pouze potřebným studiem těchto změn je možné rozpoznat projevy minulosti (o transformacích obecně Neustupný 2007, 46–75; ke studiu transformací ve středověkých situacích např. Čapek 2010).

Problémy, jež souvisejí s průběhem archeologických výzkumů a se kterými je potřeba se vyrovnat, jsou dalšími specifickými transformacemi. Ty vznikají v průběhu archeologického výzkumu. E. Neustupný takové změny souhrnně nazývá archeologickými transformacemi sensu stricto (Neustupný 2007, 64; Čapek 2013, 48–52). V konkrétním případě sledovaného výzkumu se jedná o skutečnost, že výzkum prováděli pracovníci s malými zkušenostmi s archeologickými výzkumy. Z tohoto důvodu a z důvodu malého počtu zkušených terénních pracovníků, kteří na průběh výzkumu dohlíželi, mohlo dojít k opomenutí menších artefaktů či ke smíchání náleží z různých vrstev.

Dalším z problémů, které ztěžovaly interpretaci, je dokumentace. V některých případech nastala chyba při překreslování do čistopisů, na některých není přesně vyznačena hranice mezi vrstvami (lze jen tušit průběh vrstev) a některé neodpovídají situaci popsané v závěrečných zprávách.⁵

4.2. METODIKA PRÁCE A DESKRIPTIVNÍ SYSTÉM

Keramické střepy byly zaznamenány podle jejich přítomnosti ve stratigrafických jednotkách jednotlivých vyhodnocených sond. Vzhledem k množství stratigrafických jednotek, z nichž některé si dle popisu v náleзовých zprávách a terénní dokumentace byly velmi podobné a některé obsahovaly velmi malé množství keramických zlomků, byly sceleny do větších souborů. Jejich dělení bylo předdefinováno na základě obecného charakteru fragmentů a stratigrafické situace. Za předpokladu, že některé z těchto podmínek neodpovídaly, zůstaly osamoceny i za cenu, že se staly nereprezentativními a nebylo s nimi dále pracováno. V opačném případě by totiž mohly negativně ovlivnit výsledky. Za reprezentativní soubor je považován

⁴Výsledky hodnocení kamnářské keramiky nejsou součástí této práce a budou prezentovány v budoucnu.

⁵Za velmi cenné informace z průběhu výzkumu a hodnocení problémů, které jej provázely a které mohly v postexkavační fázi nastat, děkuji Mgr. Evě Kamenické.

takový, který přesahuje minimální počet čtyřiceti střepů. Tento počet se efektivně uplatňuje například při statistických metodách (např. Nováček 2003, 136). Celkem bylo takto vytvořeno 15 souborů, které dostaly pořadové číslo, pod kterým budou nadále v textu vystupovat (soubory 1–5 pochází ze sondy II/97, soubory 6–7 ze sondy VI/98, soubory 8–9 ze sondy VII/98, soubory 10–12 ze sondy X/98 a soubory 13–15 ze sondy XIII/99). Pro systematické uchopení keramických zlomků byla využita již osvědčená databáze KERAMIK, která v současnosti funguje v prostředí softwaru Microsoft Access (konkrétně byla využita verze 2007). O této databázi referoval ve svém článku P. Vařeka (1998, 124–126). Použitý deskriptivní systém nebyl převzat z jednoho zdroje, ale byl poskládan z částí více metodik podle toho, jak autorovi přišel nejlépe uchopitelný a nejproduktivnější. Přístup k atypickým a typickým fragmentům se pochopitelně lišil, proto zde bude stručně charakterizován.

4.2.1. Atypické fragmenty

Atypické zlomky se evidovaly hromadně na základě keramické třídy (viz kapitola Keramické třídy). Sledoval se jejich počet a váha (v gramech). Zlomky se dále rozdělují na velikostní kategorie, ty se rozdělují po cm^2 . Také se rozlišovaly další makroskopicky rozpoznatelné stopy (očazení, přepálení, slitky a nálepy) a přítomnost glazur.

4.2.2. Typické fragmenty

Stejně věci se sledovaly i u typických zlomků. Ale pozornost byla věnována i dalším vlastnostem. U okrajů se rozlišoval jejich typ. Ten vycházel z typáře P. Vařeky, který určuje pouze základní typy, jež jsou vyjádřeny numericky. Ty byly poté rozděleny na varianty, které byly autorem vyčleněny speciálně pro zkoumanou lokalitu. V případech, kdy okraje neměly svoje typologické ekvivalenty v typáři, byly typy označeny písmenem N a v budoucnu budou do výše zmíněného typáře zařazeny (obr. 4–8). Tento postup odpovídá metodice autora (Vařeka nedat.). Dále se sledoval průměr okraje.

Pro rozdělení den byl použit systém P. Sehnoutkové. Tento systém rozděluje dna na rovná, která se dále dělí na hraněný přechod mezi dnem a výdutí (v databázi označená jako RH), oblý přechod (RO) a na konkávní (K).⁶ Takto vydělená se dále rozdělují na stupně, jež jsou vyjádřeny numericky: 1 – šikmý, 2 – svislý, 3 – rozšířený (Sehnoutková 2011, Příloha I, 4, Tab. 10). Dále se udával průměr dna a rovněž se sledovaly technologické stopy na dně (např. podsýpka, odříznutí strunou, otisk dřevěné podložky atd.).

Z částečně upraveného deskriptivního systému používaného společností ZIP o.p.s. vycházel numerický systém výzdoby. Druhy výzdoby, zastoupené v souboru, se dělí podle typu na ryté (v systému přiřazeno číslo 1), plastické (2), radélkový dekor/kolkování (3), leštěné (6) a malované (7).⁷ Pouze pro radélka/kolky byly vyčleněny samostatné varianty pro lokalitu a vytvořen samostatný typář (obr. 9).

⁶Další typ, který se však v souboru nevyskytl, je typ s obvodovou lištou (OL).

⁷Keramika on-line: <http://www.zip-ops.cz/keramikaonline/>, 1. 3. 2014.

4.3. KERAMICKÉ TŘÍDY

Keramické třídy jsou dnes základním deskriptorem pro rozřídění keramických zlomků, které využívají všechny nejčastěji užívané metodiky zpracování keramických souborů (např. Břeň, Kašpar a Vařeka 1995, 36–41; Nováček a Tetour 2003; Procházka a Peška 2007). I když kritika tohoto přístupu v poslední době narůstá (srovnej Matějková 2014, 91–92; Blažková 2011, 69), je v současnosti stále nejefektivnějším způsobem jak zpracovávat rozsáhlejší soubory keramiky. Výhodou je, že rozřazení na tyto skupiny probíhá relativně rychle na základě makroskopického pozorování a je možné takto pracovat i s atypickými zlomky. Makroskopické rozlišení lze následně ověřit exaktními přírodovědnými metodami (např. mineralogickými, petrografickými, chemickými atd.), což už bylo několikrát v praxi použito (Vařeka 1998, 125; Nováček a kol. 2010, 74–76). Systém analýzy fragmentů založený na identifikaci rozdílů v keramické hmotě je samozřejmě využíván i v zahraničí. Pro jednoduchou identifikaci keramických tříd vznikají například v anglosaském prostředí obsáhlé srovnávací sbírky, na jejichž základě je možné keramické zlomky rozřadit. Takové sbírky vznikají i pro rozsáhlé regiony (Orton, Tyers a Vince 1993, 72–75).

Popis keramických tříd vznikl na základě metody K. Nováčka (např. Nováček 2000, 12). V rámci něho se třída vycleňuje na základě čtyř, respektive pěti makroskopicky určitelných znaků. Prvním je struktura keramické hmoty, u ní se sleduje zrnitost a hlavně množství, velikost a charakter neplastických složek (pokud to bylo možné, byla uvedena i barva neplastických složek). Druhým je povrch, u něhož je kladen důraz na texturu a na druh a rozsah povrchové úpravy případně na stopy po modelaci, pokud jsou rozlišitelné. Třetím znakem je výpál (zda proběhl v oxidační nebo redukční atmosféře) a jeho tvrdost. Čtvrtým znakem je barva. Pátým znakem, který je možný využít, je tzv. afinita (tj. podobnost s jinou keramickou třídou; Nováček 2000, 39).

Alfanumerický kód třídy, jímž jsou keramické třídy pojmenovány, vycházel z jednotného deskriptivního systému (Vařeka 1998). Písmena označují zkratku lokality (GU). Dále je tvořen čtyřmi číslicemi, první číslo označuje technologickou skupinu,⁸ další trojčíslí je pořadová číslice keramické třídy. Celkem bylo vycleněno 42 keramických tříd. Tento velký počet tříd je možné přisoudit širokému zkoumanému období, na něž byla práce zaměřena, a rovněž specifickými prostorovými vlastnostmi lokality. Seznam keramických tříd by tudíž zabral velké množství prostoru příspěvku, a bude proto vynechán. Keramické třídy tak budou většinou nahrazeny obecnějším popisem hlavně na základě technologických vlastností. Aby si však mohl čtenář udělat lepší představu o keramickém materiálu, budou uvedeny popisy pouze stěžejní keramické třídy.⁹

⁸Ve zkoumaném souboru byly přítomny technologické skupiny (podle Vařeka nedat.): 3000 – keramika středně kvalitně na kruhu tvořená keramika „hradištní tradice“; 4000 – keramika kvalitně obtáčená/vytáčená, tvrdě pálená, rezná; 5000 – keramika kvalitně vytáčená, tvrdě pálená a glazovaná (olovnaté glazury); 8000 – kamenina; 9000 – polokamenina („loštická keramika“).

⁹Kompletní seznam keramických tříd včetně jejich srovnávací dokumentace jsou součástí diplomové práce autora textu (Hobl 2014; veřejně dostupná na <https://otik.uk.zcu.cz/handle/11025/14403>).

4.4. CHRONOLOGICKÝ MODEL

Na základě variability morfologických částí nádob (zejména okrajových profilací), výzdobných prvků a technologických znaků je možné soubory do jisté míry datovat a vytvořit tak chronologickou sekvenci. Datace se bude opírat o analogické soubory, kterých však v blízkém okolí, jak již bylo zmíněno, není dostatek. Z tohoto důvodu budou využity i soubory z většího okruhu (do 40 km). Dalším vodítkem mohou být chronologicky citlivé artefakty. Minimální pozornost bude věnována celkové morfologické podobě keramických tvarů a jejím proměnám, což je způsobeno tím, že v souboru se celé, případně rekonstruovatelné, nádoby až na výjimky nevyskytují (výjimky obr. 12:U,V,X, 13:T a 15:C). Horizonty budou uváděny od nejstaršího po nejmladší.

4.4.1. Horizont A

K tomuto horizontu je možné zařadit soubory 5, 12 a částečně soubor 7, jenž se svým složením pohybuje na rozhraní horizontů A i B. Fragments jsou relativně snadno vydělitelné na základě technologické rozdílnosti. Jedná se o středně tvrdě oxidačně pálené třídy hradištní tradice, i když jsou zastoupeny tzv. kolonizační tvary. Hrnčina je většinou tvořena středozrným materiálem s příměsí křemičitého písku a často s množstvím šupinek stříbřité slídy. Z keramických tvarů jasně dominují hrnce. Jejich profilace jsou však značně různorodé. Nejvíce zastoupené jsou oboustranně zesílené okraje typu H 2, z dalších typů jsou zastoupené typy okrajů H 1 (varianta 1), H 7 (varianta 1), H 9 (varianta 1), H 19 (varianty 1 a 2), H 25 (varianta 1) a nově vymezené typy H N1–H N5 (výběr viz obr. 10). Z dalších tvarů jsou zastoupeny poklice, džbány (D 1.1 a D 7.1) a kahan (KA 4.1). Výzdobu nejčastěji tvoří ryté linie, nejčastěji s intervalovými odstupy (např. obr. 10:J,K). Šířka rytých linií se pohybuje kolem 2–3 mm. Dále se vyskytují vývalkovité šroubovice a v jednom případě byly zaznamenány nehtovité vrypy (doplňené o ryté linie, obr. 10:I). Plastická výzdoba je reprezentována žebírky (přítomné na poklici a podhrdlí džbánu, obr. 10:Ch). Na jedné skupině keramických zlomků se velmi často vyskytuje bílé nástřepí) spojitelné pouze s keramickou třídou GU3004). To se ale nejspíše nevyskytovalo vždy celoplošně. Situováno bylo hlavně v horních částech nádob a více na vnější straně (na některých zlomech byla zaznamenána ostrá hranice na vnitřní straně, ale v ojedinělých případech se nástřepí na fragmentech nevyskytovalo vůbec). Dna často nesou stopy podsýpky, nebo jsou na nich zřetelné otisky dřevěné podložky. V jednom případě byla zaznamenána značka na dně (obr. 10:M). V souborech se vyskytuje v různé míře i tvrdě pálená keramika. Je otázkou, zda je to odraz nastupující technologické změny, nebo kontaminace během výzkumu.¹⁰ Jako indicie pro technologickou změnu může posloužit keramika, označená jako archaická redukční (GU4022), která je obsažená v souborech zařazených do horizontu A (kromě souboru 12), ale částečně i v souborech horizontu B (v souborech

¹⁰ Kontaminace je v některých případech velmi pravděpodobná vzhledem k nezkušenosti terénních pracovníků (ústní informace E. Kamenická), a napovídají tomu i další ojedinělé nálezy v souborech datovatelné do přelomu středověku a novověku, případně recentního stáří, které se vyskytovaly ve svrchních vrstvách.

3 (4 %) a 4 (8 %)). Některé okraje spojitelné pouze s touto třídou mohou být svou morfologií mezistupněm mezi oběma horizonty (H 2.5 a H 19.6).

Absolutní datace je možná hlavně na základě okrajů od 2. poloviny 13. století zhruba až do poloviny 14. století. Některé odpovídají plzeňským okrajům (typ H 2; Nováček 2000, 19, 24, obr. 6) a některé jsou známy z tohoto období v širokém pásu severního Plzeňska a Tachovska (zejména typy HN3 a HN5; Nováček 2010, obr. 42, obr. 215; Trnka a Zelenka 2012, 68, tab. 3, tab. 6). Dataci rovněž podporuje výzdoba charakteristická pro toto období.

4.4.2. Horizont B

Horizont tvoří soubory 3, 4 a částečně soubor 7. Keramika je jemnozrná tvrdě pálená pozdně středověkého charakteru. Slída je přítomná mnohem méně (často jen mikroskopická). Větší šupiny jsou jen u některých keramických tříd a v některých případech je přítomná zlatavá slída. Marginálně zastoupené glazované zboží se do souboru dostalo téměř jistě jako kontaminace.¹¹ Ojedinele jsou zastoupené i zlomky hradištní tradice, které pravděpodobně představují reziduální pozůstatky. Nejvíce zastoupenou je redukčně pálená keramika (GU4005). Hojně jsou přítomny i tvrdě oxidačně pálené třídy. V každém ze souborů však převažují jiné, do jisté míry však podobné třídy. První z nich (GU4023 – dominuje v souboru 4) má oproti druhé (GU4001 – dominuje v souboru 3) hrubší příměsi a silnější stěny a jeví se tak poněkud archaičtěji. To může odrážet větší chronologickou variabilitu v rámci horizontu. Tuto skutečnost naznačuje i výraznější výskyt archaičtější z obou tříd (GU4023) v souboru 7 považovaného i na základě další tříd jako přechodový mezi horizonty A a B (viz kapitola Horizont A). Tento rozdíl v materiálu však není zřetelný ani ve výzdobě, ani v okrajových profilacích. V okrajích hrnců obou souborů jsou zastoupeny hlavně varianty ovalených okrajů s vnitřním prožlabením H 19 (spojené zejména s redukčně pálenou keramikou) a varianty vysokých profilovaných okružích typu H 16 a H 17 (související hlavně s oxidačně pálenou keramikou; výběr viz obr. 11). Zastoupeny jsou hojně mísy (s okraji typu M 3 a M 5), které mají velice často leštěný okraj a tělo zdobené radélky. Z dalších tvarů jsou více přítomny poklice, a také kahany (všechny shodného typu KA 1). V souboru se rovněž nacházely zlomky bohatě zdobeného poháru. Na dnech jsou velice špatně určitelné technologické stopy, pokud určitelné jsou, tak se jedná o odříznutí strunou, případně jiným nástrojem. Z výzdobných motivů dominuje radélkový dekor, umístěný hlavně na podhrdlí a v některých případech i plošně (spojitelné zejména s tenkostěnnou redukčně pálenou keramikou s minimálním množstvím příměsí (GU4019)), a leštění (oba typy výzdoby souvisí hlavně s redukčně pálenými třídami). Dále se vyskytují ryté, i zdvojené, linie v horní části nádob (např. obr. 11:J,K), které dosahují nejčastěji šířky 4–5 mm (zejména s oxidačně pálenými třídami). Vývalkovité šroubovice se v tomto horizontu vyskytují minimálně.

Dle charakteristických znaků je možné datovat soubor do 1. poloviny 15. století, možná i na konec 14. století. Těto dataci odpovídá část souboru (zejména oxidačně

¹¹ Všechny pocházejí ze souboru 3 (zastoupení glazovaných zlomků se pohybovala kolem 1 %). Jedna z vrstev přičleněná k tomuto souboru měla fyzický vztah k vrstvám jiného souboru, kde se glazovaná keramika vyskytovala více.

pálená keramika) podobná keramice vyskytující se v Tachově (Nováček 1996b, 17–18, obr. 46). Další část souboru (redukčně pálená) pak odpovídá obdobně datované keramice nacházené v Plzni a na Plzeňsku obecně (Nováček 2000, 23–4; Doubová a Nechvátal 1996, 66).

4.4.3. Horizont C

K tomuto horizontu jsou přiřaditelné soubory 2, 6 a 14. Keramická hmota se od předchozího horizontu neliší, stejně jako většina zastoupených keramických tříd. Začínají však značně dominovat tvrdě oxidačně pálené třídy (zejména se zvyšuje podíl třídy GU4001). Naopak redukčně pálené třídy v zastoupení klesají (s výjimkou souboru 14, kde se vzhledem k charakteru vrstev může jednat o jev spojený s provozem hospodářského objektu). Začíná se prosazovat i glazované zboží, to však nepřesahuje v souborech 10%. Glazury jsou olovnaté, nejčastěji hnědé a transparentní, méně se objevují zelené. Jejich umístění je hlavně na vnitřní straně nádob. U hrnců se zvyšuje přítomnost ovalených okrajů typu H 25 a začínají se silně prosazovat i přehnuté okraje typu H 18 (výběr viz obr. 12). Ovalené okraje s vnitřním prožlabením naopak početně klesají a zjednodušuje se jejich profilace (např. varianta 19.4). Obdobný trend je i u vysokých okruží, jejichž profilace se rovněž oproti předchozímu období zjednodušuje (např. varianta 16.3). Z dalších tvarů se v souborech udržuje vysoké zastoupení poklic. Přítomny jsou rovněž nálezy, které je možné označit za prestižnější a v tomto sociálním prostředí se vyskytují relativně často (zlomky kameninového poháru (obr. 12:T) a fragment ložtické keramiky). Zdobených zlomků je procentuálně méně než v předchozím období. Z výzdobných motivů klesá zastoupení radélkové výzdoby i leštění, naopak stoupá zastoupení ryté výzdoby obdobného charakteru jako v předchozím období a zvyšuje se i zastoupení vývalkovitých šroubovic (objevují se i stupňovité šroubovice). Z nových typů dekoru se objevuje červené malování často ve formě linií, ale i jiné hůře popsatelné motivy (např. stékání atd.; obr. 14).

Datace keramických zlomků je možná nejspíš do rozmezí od 2. poloviny 15. až do 1. poloviny 16. století. Tomu odpovídá datace keramických nádob z Tachova, které vykazují množství shodných formálních znaků s majoritní částí vyčleněného horizontu. Včetně pozvolného nástupu glazovaného zboží a červeně malovaného dekoru (v Tachově se většinou nachází i v kombinaci s bílým), které je specifickým prvkem pro toto období oblasti Tachovska (Nováček 1996b, 18–21, obr. 48–50). Při datování horizontu bylo potřebné se vyrovnat s datací přítomných mincí, které se nacházely v souboru 2. Čtyři mince zde obsažené pochází z rozmezí poslední čtvrtiny 15. století až 1. poloviny 16. století (nejstarší před rokem 1478, nejmladší po roce 1520). Nicméně nejstarší mince se nacházela v stratigraficky mladší jednotce než mince mladší datace. Zde však bylo potřeba brát v potaz náleзовé okolnosti, ve kterém se mince nacházely. Jedná se z velké části o jednoduté, zřejmě v krátkém časovém úseku navršené vrstvy. Tento kontext může souviset s úpravami po znovunabytí sídla rodem pánů z Gutštejna po roce 1534. V této době by mohly být tyto mince ještě v oběhu (informace M. Hus), a do vrstev se dostaly v souvislosti se sanací prostor po obdobích, kdy zde působily skupiny zemských škůdců a opovědníků (viz kapitola o historii hradu).

4.4.4. Horizont D

K horizontu jsou zařaditelné soubory 1, 8, 13 a s velkou pravděpodobností i početně nereprezentativní soubor 9. Keramický materiál je stejný jako v předchozích obdobích. Stále spíše dominuje rezná oxidačně pálená keramika (GU4001), ale objevuje se i materiál velmi blízký novověké keramice (GU4026). Přítomnost redukčně pálených tříd se stále snižuje, v tomto horizontu to však může být z určité části důsledkem jejich rezuality v souvrstvích.¹² Výrazně narůstá poměr glazovaného zboží. To může i mírně přesahovat 50 %. Glazura stále dominuje na vnitřní straně nádob, ale stále více se začíná vyskytovat i na vnějšku nádob, ale charakter glazur se výrazně neodlišuje od předchozího období. U hrnců jsou stále výrazně zastoupené přehnuté okraje typu H 18 a ovalené okraje typu H 25 (výběr viz obr. 13). Stále se vyskytují okruží, ale pokračuje tendence zjednodušování profilace (H 16.8). Začínají nastupovat i nové typy okrajů typické pro období novověku, např. kyjovitého typu HN9. Z nových keramických tvarů se vyskytují talíře a mísy s talířovitým podokrajím (M 9). Ostatní tvary jsou v souborech zastoupeny marginálně. Ani výzdoba se rovněž příliš neliší od předchozího období. Stále jsou nejvíce zastoupeny ryté linie. Radélkový dekor se téměř nevyskytuje a zastoupeny jsou spíše kolký (např. 3.5.4). Stále je zastoupen červeně malovaný dekor. Ale už je spojen výhradně s glazovaným zbožím. Malované linie se vyskytují pouze na vnější (neglazované) straně (spojitelné pouze s keramickou třídou GU5002; obr. 14:E). Nově se objevují podglazurní malby spojené s tzv. berounským zbožím (obr. 15). To je tvořeno hlavně bílou a zelenou hlinkou (linie a případně rostlinné motivy) a následně překryto transparentní glazurou.¹³

Datace toho souboru je značně ztížena situací, kdy se v oblasti nedostává zpracovaných souborů s podobnými formálními znaky. Dataci je možné podpořit pouze artefakty, které se vykazují větší chronologickou citlivostí. Tím je například výše zmíněné tzv. berounské zboží. To je možné datovat od 2. poloviny 16. století do poloviny 17. století, respektive jako konec výroby se uvádí rok 1639 (Matoušek a Scheufler 1983, 194). Tato datace je největším možným rozpětím, do něhož jde fragmenty bezpečně zařadit. Toto datování podporuje i přítomnost kachlů datovatelných na základě motivů a dalších formálních znaků do 2. poloviny 16. století, které byly součástí souborů 8 a 9. Obecně s touto datací koreluje i pravděpodobný zánik hradu během třicetileté války (viz kapitola o historii hradu).

4.5. OVĚŘENÍ CHRONOLOGICKÉHO MODELU

Výše nastíněný chronologický model vývoje využívané kuchyňské a stolní keramiky byl syntetizován do značné míry empiricky, a to na základě formálních vlastností a analogií k nim. Z tohoto důvodu je potřeba výsledky verifikovat. Využitelné jsou např. různé statistické metody, které se často využívají k syntetizování obdobných struktur. Vzhledem k tomu, že tyto metody nebyly využity, nabízí se jejich aplikace právě pro ověření výsledků. Z těchto metod byla vybrána korespondenční analýza.

¹²S tímto názorem korespondují okraje, podobné hlavně horizontu B, a tuto pravděpodobnost zvyšuje i charakter vrstev, kdy se většinou jedná o zásypové, destrukční a erodované vrstvy.

¹³Velice často se malba dochovala jen ve formě negativu, kdy byla svrchní glazura nad malbou poškozena a hlinka během postdepozičních procesů zmizela.

Ta patří do skupiny multivariačních analýz. Metoda je založena na výpočtu chý kvadrát vzdáleností z korelační matice. Tato metoda je vhodná pro sériování za účelem vytvoření chronologické sekvence. Tento postup stojí na předpokladu, že určité znaky (deskriptory) se objevují na počátku jen zřídka, následně postupně narůstají a ke konci jejich zastoupení klesá. Použít tak lze jen deskriptory, u kterých je možný takový vývoj předpokládat. Na tomto základě jsou řádky i sloupce přerovnány tak, že vytváří unimodální model (Čapek 2013, 142–143; Macháček 2001, 30–31).

V použitém případě budou objekty vyčleněné soubory a proměnnými absolutní počet zlomků jednotlivých keramických tříd. Zahrnuty nebyly početně nereprezentativní soubory (pod 40 zlomků), s výjimkou souboru 5, jenž byl ponechán z důvodu celistvosti přehledu souborů ze sondy II/97, která obsahovala všechny výše popsané horizonty, a také soubor samotný vykazoval opticky rozmanité zastoupení keramických tříd. I přes tuto skutečnost je potřeba brát nízkou četnost tohoto souboru na zřetel. Ostatní sledované deskriptory, které byly sledovány při tvorbě chronologického modelu (okraje hrnců a výzdoba), nebylo možné z důvodu nízké četnosti velké části souborů využít.

Metoda byla provedena v programu STATISTICA 12. Výsledný graf odpovídá průběhu paraboly (viz obr. 2). Takový obrazec vznikne, pokud existuje závislost prvků korelační matice na čase. Parabola není symetrická, což je nejčastější výsledek této metody, jelikož nástup doznívání prvků neprobíhá stejnou rychlostí (srov. Čapek 2013, 143; Macháček 31). Řazení souborů (a i keramických tříd) zcela odpovídá vyčleněným horizontům, přičemž jeho začátek je na levé straně grafu. Nápadná je vzdálenost mezi soubory 5 a 7. To může být způsobeno absencí příslušných souborů odpovídající změně, nebo také rychlým přechodem keramické produkce (v horizontech se opravdu nenachází keramika, kterou by bylo možno jednoznačně datovat do 2. poloviny 14. století).¹⁴ Na tomto základě je možné považovat nastíněný chronologický model za oprávněný.

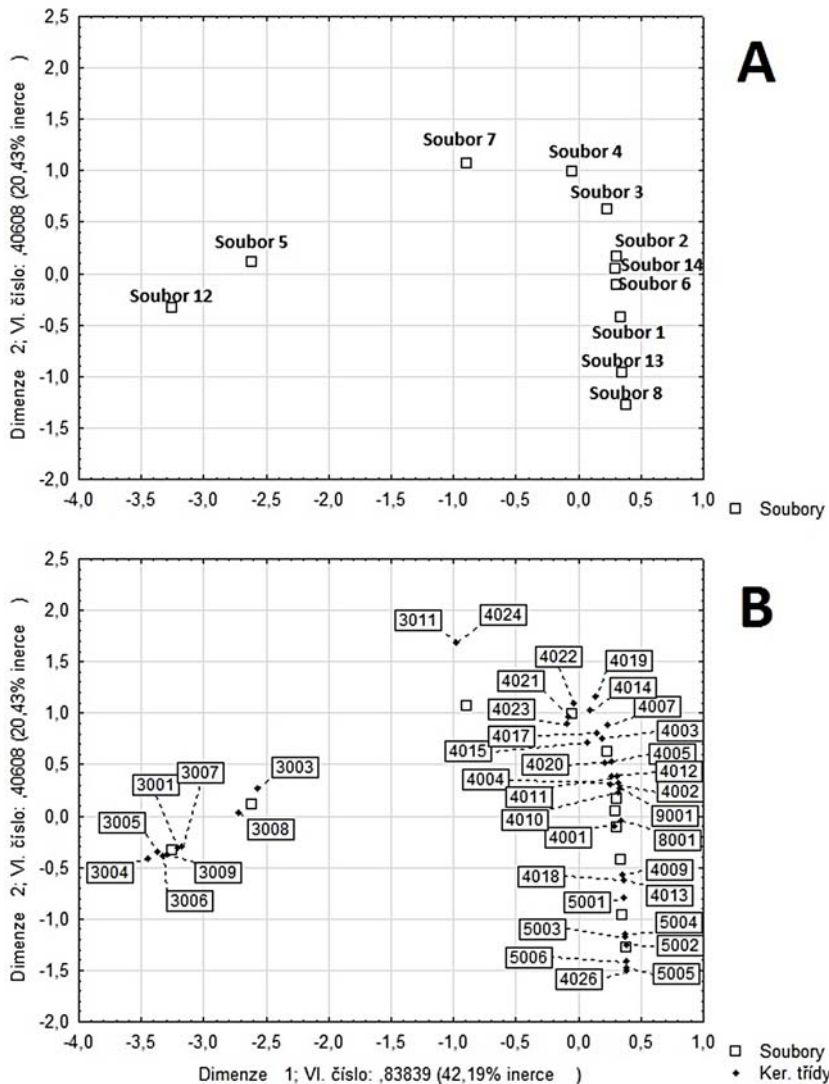
Pro další srovnání byla ještě použita metoda seriace v programu Sériographe (autor B. Desachy, Université de Paris). Tato metoda je založena na stejném algoritmu jako korespondenční analýza. Nicméně na výsledném grafu je možné lépe pozorovat například postupné pronikání nových tříd, rezidualitu ale třeba i kontaminaci v různých kontextech (viz obr. 3). Výsledný graf se však částečně odlišuje od výsledků korespondenční analýzy. Rozdíly jsou však minimální a nikterak nenarušují vymezené chronologické horizonty. O seriaci podrobněji V. Salač (1997) a také L. Čapek (2013, 136–138).

Obě výše uvedené statistické metody byly aplikovány i u jednotlivých stratigrafických jednotek, které obsahovaly reprezentativní počet zlomků. Jejich výsledné pořadí bylo obdobné vyčleněným horizontům i nastíněnému chronologickému modelu.

¹⁴Keramika tohoto časového úseku mohla být z velké části odstraněna během přestavby hradu, jejíž počátek se předpokládá v této době. Z analyzovaných keramických fragmentů by tomuto období mohl odpovídat právě soubor 7.

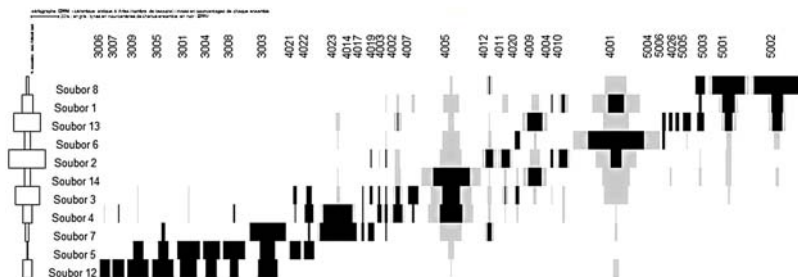
Obrázek 2. Graf výsledků korespondenční analýzy: Rozložení souborů (A) a Keramických tříd (B).

Picture 2. The resulting graph of correspondence analysis: Distribution of pottery assemblages (A) and ceramics wares (B).

Obrázek 3. Graf výsledků seriace.

Picture 3. The resulting graph of seriation.

4.6. LOKALITA NA POMEZÍ VÝROBNĚ DISTRIBUČNÍCH OKRUHŮ

Následující část bude věnována snaze o lokalizaci původu keramiky, která se na lokalitě nacházela, a naznačit tak distribuční vazby v regionu. Tato část bude úzce spolupracovat s diplomovou prací H. Krasanovské, která se zabývala keramickou produkcí měst západních a jihozápadních Čech (Krasanovská 2013).¹⁵ Je třeba zmínit, že oblast, kde se hrad nachází, v práci blíže rozebrána nebyla. To je způsobeno již zmíněnou vzdáleností měst a rovněž tím, že nejbližší město Stříbro (vzdáleno cca 15 km vzdušnou čarou) je i přes probíhající archeologické výzkumy, z pohledu keramické produkce prakticky nepoznané. Proto ve většině případů budou přiřazeny části souborů k výrobně distribučním okruhům, které autorka vyčlenila, nebo citlivěji vyznačila jejich průběh, ale v některých případech budou zmíněna i předpokládaná místa produkce. Některá zjištění byla již naznačena v chronologickém modelu jako místa, s nimiž byly soubory komparovány. Veškerá srovnání vycházejí z publikované literatury, či případně z nálezových zpráv. V budoucnu je plánováno přímé srovnání materiálu, a to nepochybně přinese další zkonkretizování představ.

V *horizontu A* se setkáváme většinou s keramikou hradištní tradice se značnou příměsí stříbrité slídy. Ta se běžně vyskytuje v prostředí Plzeňska a Tachovska a je spojována i s prostředím horního Poohří a východních Frank (Nováček 2010, 76). V souboru z Gutštejna v tomto období je nápadná poněkud odlišná keramika (třída GU3004) – podobná s materiálem hojně zastoupeným v prostoru kláštera v Kladrubech (vzdálený cca 16 km vzdušnou čarou). Společným charakteristickým znakem keramiky je, kromě barvy a malé příměsí slídy, hlavně bílé nástřepí. Tyto třídy jsou považovány za produkci kladrubských hrncířů (Nováček 2010, 71, 75, 76, obr. 810). Je tedy možné, že v této době byl hrad částečně zásobován keramickým zbožím právě odtud.

¹⁵Zkrácená verze této diplomové práce je součástí tohoto čísla časopisu. Vzhledem k pokračujícímu výzkumu autorky je možné, že se výsledky budou dále aktualizovat a zpřesňovat.

V *horizontu B* nastupuje tvrdě pálené keramika. V souborech jsou patrné dvě hlavní diametrálně rozdílné výrobní linie. První skupina je spojena s redukčním výpalem (hlavně třída GU4005). Mezi okraji jsou dominantně zastoupeny ovalené s vnitřním prožlabením. Ostatní typy okrajů jsou zastoupeny zřídka. Výzdobu zastupují hlavně radélkové dekory v horní části nádob. Všechny tyto znaky jsou spojitelné s plzeňským výrobně distribučním okruhem (Krasanovská 2013, 100). Ten probíhal východně od lokality.¹⁶

Druhou skupinu tvoří oxidačně pálené zboží (hlavně třídy GU4001 a GU4023). Typickými okraji jsou v tomto období hlavně vysoká profilovaná okružít. Výzdobu majoritně tvoří ryté linie, radélka se vyskytují méně. Tyto rysy jsou signifikantní pro českoselský výrobně-distribuční okruh, tak jak ho definovala H. Krasanovská, s tím, že je bližší oblasti Tachovska (Krasanovská 2013, 101–102).

Velmi zajímavá je skupina tenkostěnné redukčně pálené keramiky (třída GU4019). Tato keramika je opatřena plošným leštěním a často i pokryta radélkovým dekorem. Je velmi pravděpodobné, že se jedná o keramiku, která je známá z několika lokalit západních Čech (Bor, Domažlice, Plzeň). Nejčastějším tvarem spojeným s touto keramikou jsou picí džbány (Nechvátal 1976, 13, 15, obr. 9; Procházka 1983, 12, tab. 11; Rayman 2012, 4, obr. 6, obr. 7). Bohužel na sledovaném hradě nebylo možné tento tvar jednoznačně určit. Ale použité varianty radélek (např. 3.3.15) jsou velmi podobné domažlickým nálezům (město je vzdálené cca 45 km). Jediný rozpoznatelný tvar této třídy byl na Gutštejně pohár. I tento tvar s obdobnou výzdobou se našel v Domažlicích. Na tuto lokalitu poukazují i další výzdobné prvky např. minuskulní radélko, jež je častým výzdobným dekorem místní produkce (Procházka 1983, 22, tab. 7). Pro hypotézu, že by se toto zboží skutečně vyrábělo v Domažlicích, svědčí i nálezový kontext, kdy se zlomky nacházely kromě jiného i v keramických pecích (Procházka 1983, 12). Nicméně ani tak není vyloučeno, že se podobná keramika vyráběla i jinde. V budoucnu bude potřeba tuto hypotézu dále prověřit.

Během *horizontu C* se zvyšuje poměr oxidačně pálené keramiky, která koresponduje s keramikou v Tachově, respektive této části českoselského výrobně distribučního okruhu (Nováček 1996b, 18–21; Krasanovská 2013, 102). Oproti tomu zastoupení redukčně pálené keramiky spojitelné s plzeňským výrobně distribučním okruhem klesá. Tato změna ukazuje na změnu dosavadních socioekonomických vazeb. Tato změna může mít i historické souvislosti. V 60. letech 15. století získal do trvalého užívání Tachov i s rozsáhlým příslušenstvím Burian II. z Gutštejna (Jánský 2009, 162). Je velmi pravděpodobné, že tato situace mohla tuto změnu ovlivnit. Přímo v Tachově se objevuje nejčastěji červeně malovaný dekory v kombinaci s bílou malbou. Na hradě jsou však zastoupeny pouze fragmenty s červeným malovaným dekorem. V takové formě je výzdoba známa prozatím pouze z města Planá (vzdáleno asi 20 km; Nováček 1996a, 104).

Ze vzdálenějších importů v tomto období nacházíme zlomek loštické keramiky s charakteristickými puchýřky a několik zlomků kameninového poháru (např. obr.

¹⁶Lokality, které je možné přiřadit k tomuto okruhu, nacházíme i severněji, jak ukazuje výzkum kláštera v Teplé (Nováček, Široký a kol. 2011).

12:T), který náleží dle příslušných znaků (barva, úprava povrchu) saské, s největší pravděpodobností waldenburské produkci.¹⁷

Jak již bylo uvedeno v části vyčleňující chronologické horizonty, je největším problémem *horizontu D* nedostatek srovnávacích souborů. Jediným materiálem, u něhož jde blíže určit jeho původ je tzv. berounské zboží. Donedávna se za místo výroby této keramiky označovala pouze berounská předměstí (Matoušek a Scheufer 1983, 189). Ale novější zjištění odhalila výrobu rovněž na území Prahy (Blažková 2011, 171). Tento druh keramického zboží byl v minulosti hojně rozšířen a nachází se v různých lokalitách a v různých sociálních prostředích.

5. SHRNUÍ A ZÁVĚR

Výše popsaný vývoj keramické sekvence zaujímá období zhruba od 2. poloviny 13. století zhruba do poloviny 17. století. To ve větší míře odpovídá době využívání hradu, tak jak jsou předpokládány na základě historických pramenů. Většina zkoumaných fragmentů, které byly vybrány k analýze, se nacházela v prostoru parkánu, jenž byl využíván, stejně jako na jiných hradech, jako odpadní areál.

Soubory staršího období jsou zastoupeny kvantitativně méně, což omezuje jejich výpovědní hodnotu. I přesto je dobře patrný přechod od keramiky hradistní tradice k tvrdě pálené keramice pozdního středověku. Tato změna koresponduje s dosavadními představami o rovnoměrném zastoupení keramického zboží ve starších obdobích a následné standardizaci produkce (Vařeka 1998, 126–128). I přes tento jev je i v mladších obdobích zastoupené velké množství keramických tříd. To je s velkou pravděpodobností způsobeno charakterem lokality, kde se keramické zboží neprodukovalo, a poměrně velkou vzdáleností od nejbližších výrobních center, ze kterých byla zásobována. K rozmanitosti rovněž přispívá široké časové období. Mladší období jsou početně zastoupena více a demonstrují postupný nástup a zvyšující poměr glazované keramiky a i začátek přítomnosti novověkých keramických tvarů. Z pohledu celkového výskytu keramických tvarů ve zkoumaném vzorku kuchyňské a stolní keramiky byly nejvíce přítomny hrnce (zastoupení se pohybovalo kolem 65 %). Z ostatních tvarů jsou dostatečně zastoupeny poklice (cca 14 %) a v některých kontextech i mísy (cca 11 %). Ostatní tvary jsou přítomny relativně málo (pohybují se v rozmezí 1–3 %).

Jak ukázala srovnání s jinými soubory, hrad se nacházel na hranici mezi plzeňským a českoleským výrobně distribučním okruhem. Poměr mezi keramickým zbožím přiřaditelným k těmto výrobně distribučním okruhům se v různých horizontech liší. To ukazuje na postupnou změnu této hranice. Což se na základě historického rozboru zdá jako odraz změny socioekonomických vazeb. Bohužel za současného stavu bádání není ke keramice možné přiřadit konkrétní výrobní centra. Některé nálezy představují luxusní importy ze vzdálených lokalit, které se v tomto sociálním prostředí objevují častěji.

Zde prezentovaná studie stanovuje nezbytný základ nejen pro další rozbor artefaktů z hradu Gutštejn, ale i pro postup bádání v přílehlém okolí, a tím přispívá dalším dílem k poznání keramické produkce v širší oblasti na hranici dvou

¹⁷K loštické keramice nejpodrobněji Goš (2007), k waldenburské kamenině Scheidemantel a Schifer (2005).

výrobně distribučních okruhů. V tomto ohledu se jedná o unikátní situaci, která si oprávněně zaslouží zvýšenou pozornost a která může rozvinout naše povědomí o prostorové distribuci zboží. S postupem následného badání se dá očekávat větší zpřesnění těchto výsledků a přínos dalších informací, které budou využitelné pro poznání života obyvatel tohoto regionu v minulosti.

POUŽITÉ ZDROJE

LITERATURA

- BLAŽKOVÁ, Gabriela (2011): *Hmotná kultura Pražského hradu raného novověku ve světle archeologických nálezů*. Nepublikovaná disertační práce. Praha: ÚPRAV FF UK.
- BŘEŇ, David, KAŠPAR, Vojtěch a VAŘEKA, Pavel (1995): K problematice počítačového zpracování středověké keramiky (databáze KLASIFIK). *Archeologické fórum* 4, s. 36–41.
- ČAPEK, Ladislav (2010): *Depoziční a postdepoziční procesy středověké keramiky na parcelách Českých Budějovic. Případová studie z domu čp. 16*. Plzeň: Západočeská univerzita.
- ČAPEK, Ladislav (2013): *Archeologické transformace v městském prostředí*. Nepublikovaná disertační práce. Plzeň: KAR FF ZČU.
- DOUBOVÁ, Marie a NECHVÁTAL, Bořivoj (1996): Středověká hrnčířská pec v Plzni – Lochotínské ulici. *Sborník Západočeského muzea v Plzni, řada Historie* 13, s. 41–74.
- DURDÍK, Tomáš a SUŠICKÝ, Viktor (2005): *Zříceniny hradů, tvrzí a zámků – Západní Čechy*. Praha: Agentura Pankrác.
- EMLER, Josef (1876): *Ein Bernaregister des pilsner Kreises vom Jahre 1379*. Praha: Königliche böhmische Gesellschaft der Wissenschaften.
- GOŠ, Vladimír (2007): *Loštice. Město středověkých hrnčířů*. Opava: Slezská univerzita v Opavě.
- HEJNA, Antonín (1966): Středověká vesnická keramika v Čechách (K některým otázkám starší středověké keramiky z vesnických sídlišť v Čechách). *Sborník Národního muzea v Praze, řada A – Historie*, roč. 20, č. 3, s. 313–363.
- HOBL, Luboš (2014): *Keramický soubor z hradu Gutštejna (okr. Tachov)*. Nepublikovaná diplomová práce. Plzeň: KAR FF ZČU.
- JANSKÝ, Jiří (2009): *Hroznatovci a páni z Gutštejna*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa.
- KRASANOVSKÁ, Hana (2013): *Výroba a distribuce keramiky ve městech 13.–15. století*. Nepublikovaná diplomová práce. Plzeň: KAR FF ZČU.
- MACHÁČEK, Jiří (2001): *Studie k velkomoravské keramice. Metody, analýzy a syntézy, modely*. Brno: Ústav archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity.
- MATĚJKOVÁ, Kristýna (2014): Keramický sortiment turnovských domácností. Možnosti zpracování keramických souborů z městských souvrství. *Archaeologia historica* 39, s. 89–117.
- MATOUŠEK, Václav a SCHEUFER, Vladimír (1983): Rané novověké berounské zboží ve světle archeologických výzkumů v Berouně. *Archaeologia historica* 8, s. 189–196.
- NECHVÁTAL, Bořivoj (1976): *Středověká studna v Plzni – Solní ulici*. Praha: Archeologický ústav ČSAV (Archeologické studijní materiály 12).
- NEUSTUPNÝ, Evžen (2007): *Metoda archeologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

- NEUSTUPNÝ, Evžen (2010): *Teorie archeologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
- NOVÁČEK, Karel (1996a): Městská archeologie v Tachově: výhledy a perspektivy. *Sborník Západočeského muzea v Plzni, řada Historie 13*, s. 92–110.
- NOVÁČEK, Karel (2000): Středověký dům v Plzni. Archeologický výzkum parcely v Sedláčkově ulici 1 (čp. 187). *Sborník Západočeského muzea v Plzni, řada Historie 15*, s. 5–66.
- NOVÁČEK, Karel (2003): Rezidualita v městských souvrstvích. In: Šmejda, Ladislav a Vařeka, Pavel (eds.): *Sedmdesát neústupných let*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 131–146.
- NOVÁČEK, Karel a kol. (2010): *Kladrubský klášter 1115–1421. Osídlení – architektura – artefakty*. Plzeň: Scriptorium.
- NOVÁČEK, Karel a TETOUR, Michal (2003): *Možnosti využití databázových systémů pro zpracování keramického materiálu*. Formalizovaná deskriptivní databáze KLASIKER.
- ORTON, Clive, TYERS, Paul a VINCE, Alan (1993): *Pottery in Archaeology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- PROCHÁZKA, Rudolf a PEŠKA, Marek (2007): Deskripční systém brněnské keramiky. Příloha 1. *Přehled výzkumů 48*, s. 233–270.
- PROCHÁZKA, Zdeněk (1983): *Domažliční hrnčíři na Hořejším předměstí ve 14. a 15. století*. Domažlice: Muzeum Chodska.
- SALAČ, Vladimír (1997): K využití seriace při datování sídlištní keramiky. In: Macháček, Jiří (ed.): *Počítačová podpora v archeologii*. Brno: Masarykova univerzita, s. 215–236 .
- SEHNOUTKOVÁ, Petra (2011): *Chrudim, Filištínská ulice čp. 39/1, odpadní jámy XIXA, XIXB a XX (příspěvek k poznání hmotné kultury)*. Nепublikovaná diplomová práce. Brno: Ústav archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity.
- SCHEIDEMANTEL, Dirk a SCHIFER, Thorsten (2005): *Waldenburger Steinzeug, Archäologie und Naturwissenschaften, Veröffentlichungen des Landesamtes für Archäologie mit Landesmuseum für Vorgeschichte, Band 44*. Dresden: Landesamt für Archäologie.
- SOKOL, Petr (2012): Gutštejn – průzkumy a stabilizace hradní zříceniny. *Památky západních Čech 2*, s. 72–86.
- TRNKA, Robert a ZELENKA, Antonín (2012): Vrcholně středověké osídlení na katastru Horní Břízy, okr. Plzeň-sever. *Archeologie západních Čech 4*, s. 53–87.
- ÚLOVEC, Jiří a JÁNSKÝ, Jiří (2000): Hrad Gutštejn. *Západočeský historický sborník 6*, s. 75–103.
- VAŘEKA, Pavel (1998): Prameny keramické produkce vrcholného a pozdního středověku v Čechách. *Archeologické rozhledy*, roč. 50, č. 1, s. 123–137.

PRAMENY

- KAMENICKÁ, Eva (1997): *Předběžná nálezová zpráva o předstihovém archeologickém výzkumu v roce 1997*, rkp. NPÚ ÚOP v Plzni. Plzeň.
- KYNCL, Tomáš (2000): *Dendrochronologické datování dřeva z věže hradu Gutštejn, kat. úz. Okrouhlé Hradiště, okr. Tachov*. Výzkumná zpráva, rkp. Průhonice.
- KYNCL, Tomáš (2011): *Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků hradu Gutštejn. Výzkumná zpráva č. 091-11*, rkp. Brno.
- NOVÁČEK, Karel (1996b): *Tachov, ul. B. Němcové, parc. č. 379-380*. Nálezová zpráva o předstihovém archeologickém výzkumu (1992–1995), rkp. OZAV ZČM čj. 131/96. Plzeň.
- NOVÁČEK, Karel, ŠIROKÝ, Radek a kol. (2011): *Klášter Teplá, nálezová zpráva o zjišťo-*

vacím archeologickém výzkumu (2010–2011), rkp. Katedra archeologie ZČU Plzeň a ZIP, o.p.s. Plzeň.

RAYMAN, Nikola (2012): *Bor. Zámek, výkop kanalizace v přízemí*. Nálezová zpráva 5/12, rkp. Muzeum Českého lesa v Tachově. Tachov.

VAREKA, Pavel (nedat.): Deskriptivní systém – databáze KLASIFIK/KERAMIK, rkp. Plzeň.

INTERNETOVÉ ZDROJE

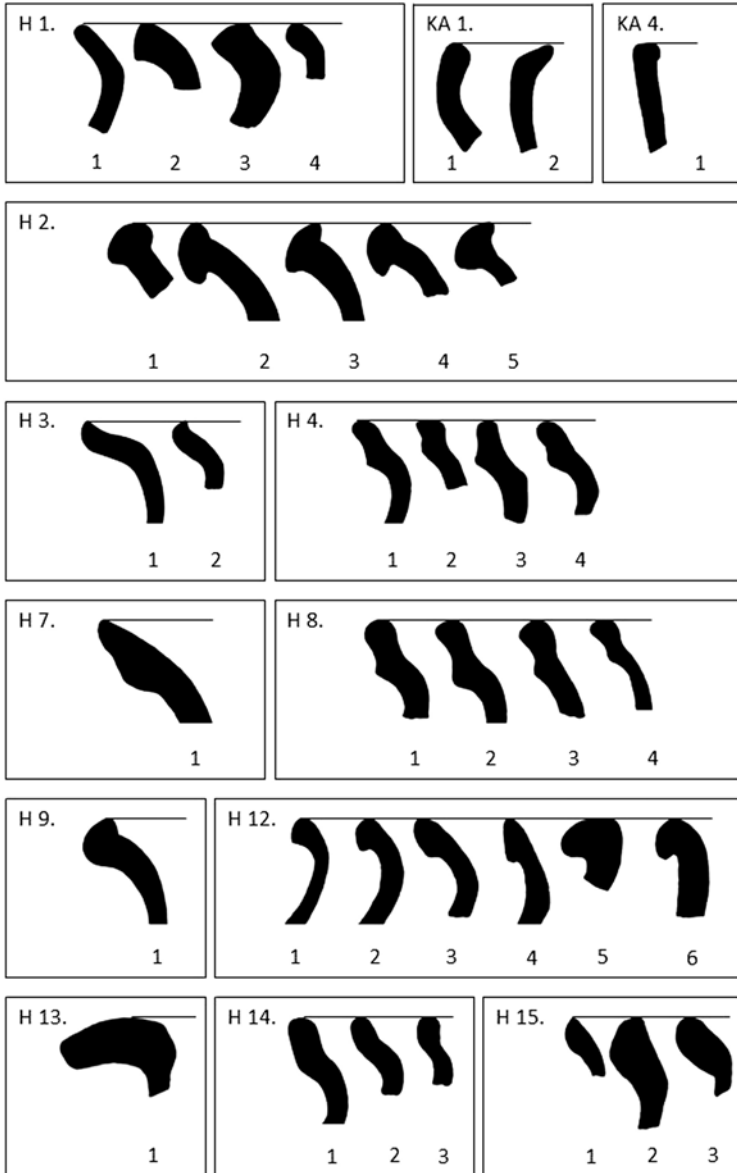
Keramika on-line: <http://www.zip-ops.cz/keramikaonline/>, 1. 3. 2014.

SUMMARY

This study focuses on Gutštejn Castle (District of Tachov), which came into existence at the end of 13th and beginning of the 14th century. Archeological excavations in the area in the years 1997–2001 primarily focused on an assemblage of pottery of kitchen and dining pottery found on the site. During the analysis of selected areas, we were able to establish a chronological model based on analogical assemblages from surrounding areas. A total of four chronological phases were characterized that date to the period starting in the second half of the 13th century up to the mid-17th century, which corresponds approximately to the period of existence of the castle as these phases have been documented and assumed based on historical sources. The model introduced in this paper was subsequently verified using statistical methods (e.g. correspondence analysis and seriation). Assemblages of the oldest horizon were represented quantitatively less, which limits their value in terms of the evidence that can be gained from them. Despite this fact, the transition from the tradition of early medieval pottery to the hard-fired pottery of the late Middle Ages is still strongly evident. This change corresponds to today's concepts of the unified representation of pottery wares in older periods and the subsequent standardization of production. Despite this phenomenon, a large number of pottery classes are represented even in the more recent horizons. This was in all probability due to the character of the site, which did not produce any pottery goods of its own and was a relatively long distance from the closest manufacturing centers that delivered pottery wares. Due to the extensive time period that the analysis focused on, pottery material findings were also very diverse. Findings from more recent periods were found with much higher frequency and demonstrate the gradual onset and growing number of glazed pottery products and the beginning of modern-era ceramic shapes. The most common ceramic shapes were of pots. Other shapes found in significant numbers were those of lids and in certain situations bowls, while other shapes were found in only relatively small numbers. Despite the site's context (it was primarily used as a dumping area), complete shapes were represented only in negligible amounts. However, this may have been due to the method of research, in which only a relatively small area was excavated and research mainly centered on vertical stratigraphy. As comparison with other assemblages showed, the castle was located on the borderline between the production-distribution networks of Pilsen and the Upper Palatine Forest. These assemblages also point to the gradual transformation of these borders. Unfortunately due to the present state of research, specific manufacturing centers cannot be attributed to the pottery findings. Some findings are remains of luxury imports from remote locations, which appear often in such a social environment. Future results will surely bring a planned and direct comparison with specific material from surrounding sites.

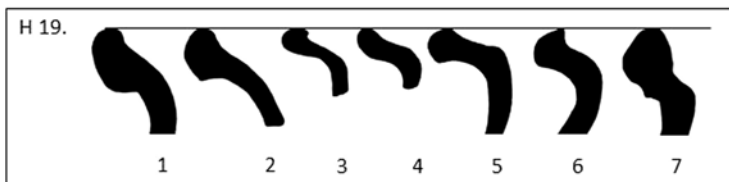
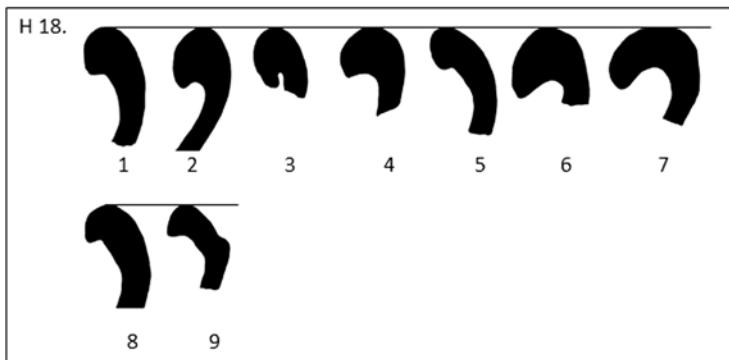
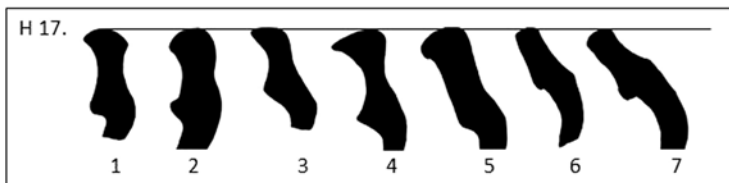
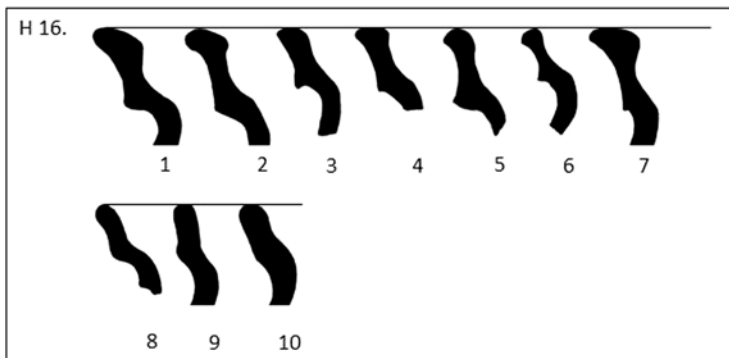
Obrázek 4. Typář okrajů hrnců (H) a kahanů (KA)

Picture 4. Types of the rim profiles of jars (H) and miner's lamps (KA).

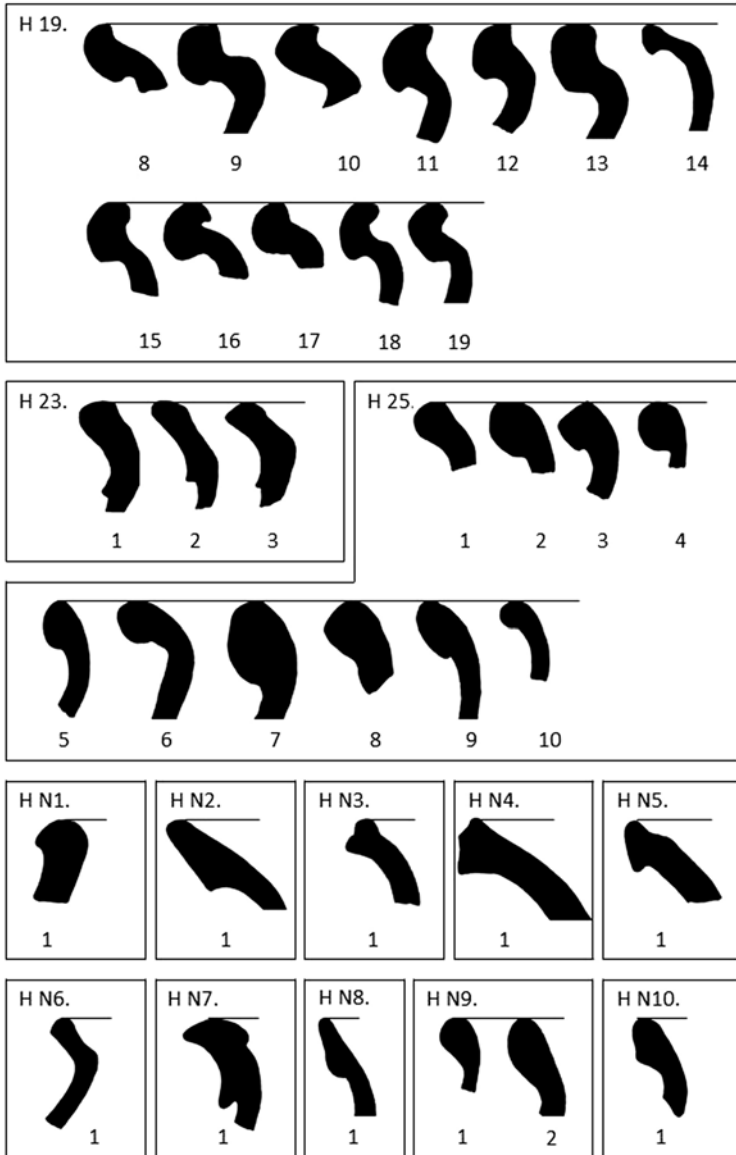

Obrázek 5. Typář okrajů hrnců (H).

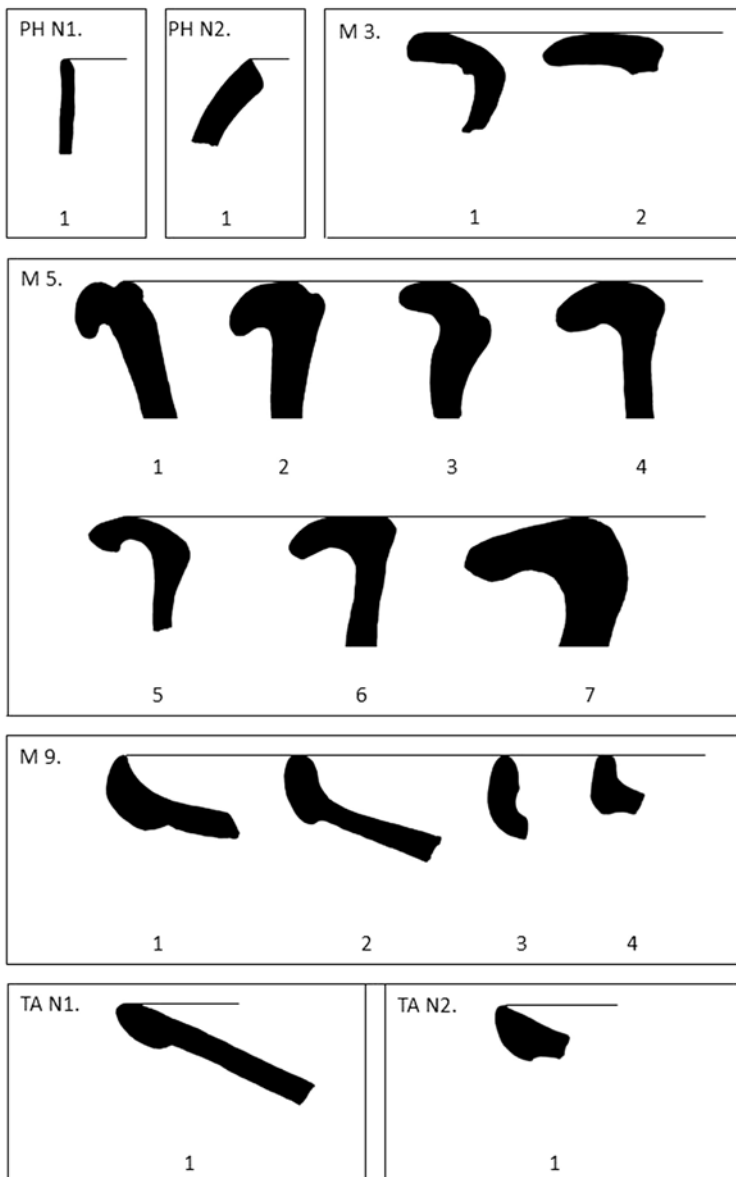
Picture 5. Types of the rim profiles of jars (H).

Obrázek 6. Typář okrajů hrnců (H).
Picture 6. Types of the rim profiles of jars (H).

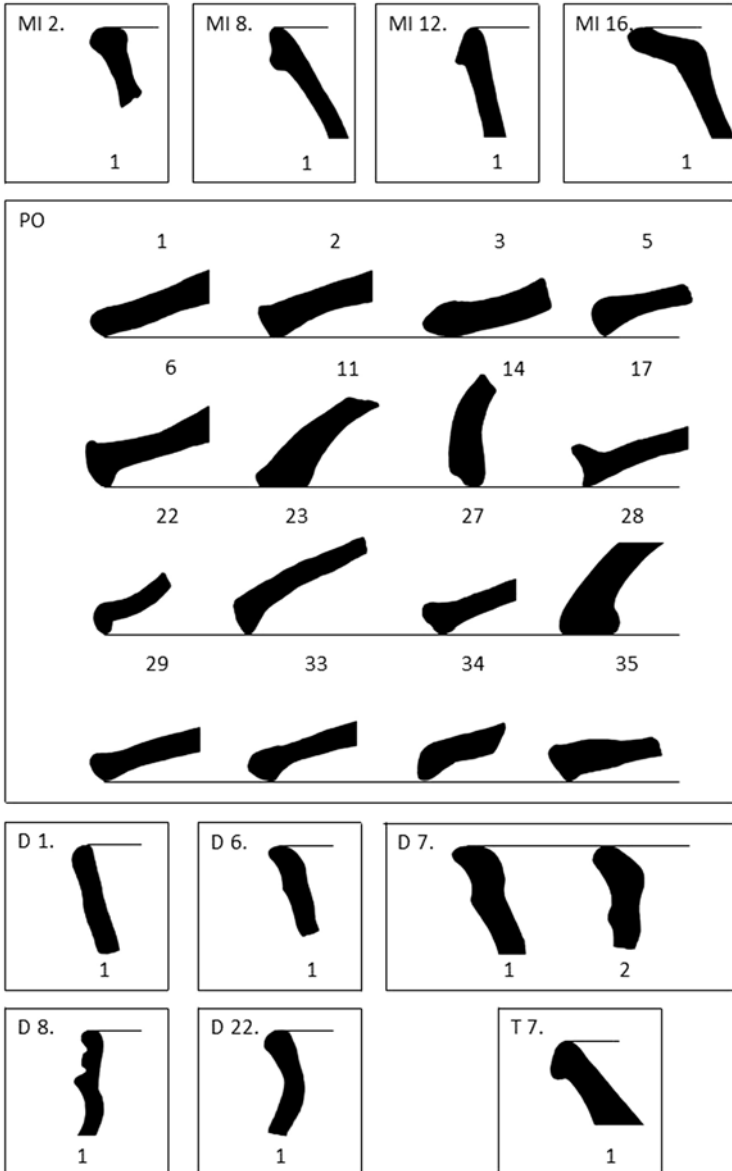

Obrázek 7. Typář okrajů pohárů (PH), mís (M) a talířů (TA).
Picture 7. Types of the rim profiles of beakers (PH), bowls (M) and plates (TA).

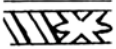

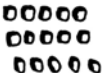

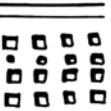

Obrázek 8. Typář okrajů misek (MI), poklic (PO), džbánů (D) a trojnožek (T).

Picture 8. Types of the rim profiles of small bowls (MI), lids (PO), jugs (D) and tri-pods (T).

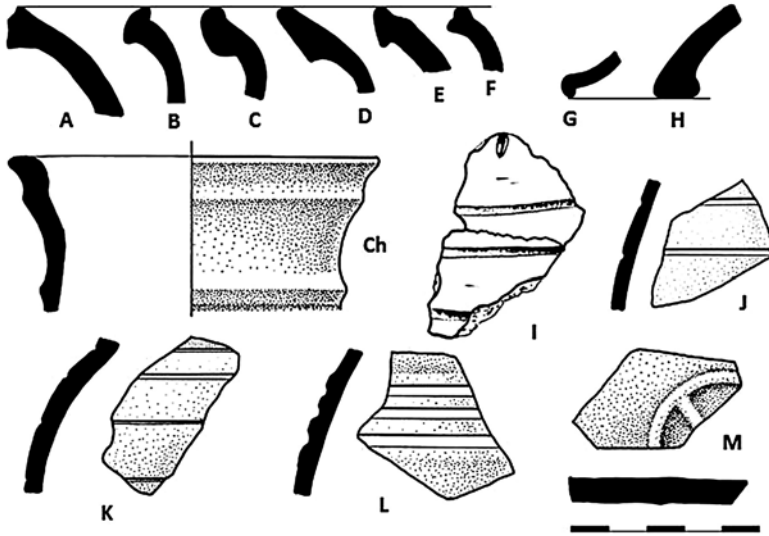

Obrázek 9. Typář radélek/kolků.
 Picture 9. Types of the roller-stamping.

					
3.1.1	3.1.2	3.1.3	3.1.4	3.1.5	
					
3.2.1	3.2.2	3.2.3	3.2.4	3.2.5	3.2.6
					
3.2.7	3.2.8	3.2.9	3.2.10	3.2.11	3.2.12
					
3.2.13	3.2.14		3.3.1	3.3.2	3.3.3
					
3.3.4	3.3.5	3.3.6	3.3.7	3.3.8	3.3.9
					
3.3.10	3.3.11	3.3.12	3.3.13	3.3.14	3.3.15
					
3.3.16	3.3.17		3.4.1	3.4.2	
					
3.5.1	3.5.2	3.5.3	3.5.4		3.6.1

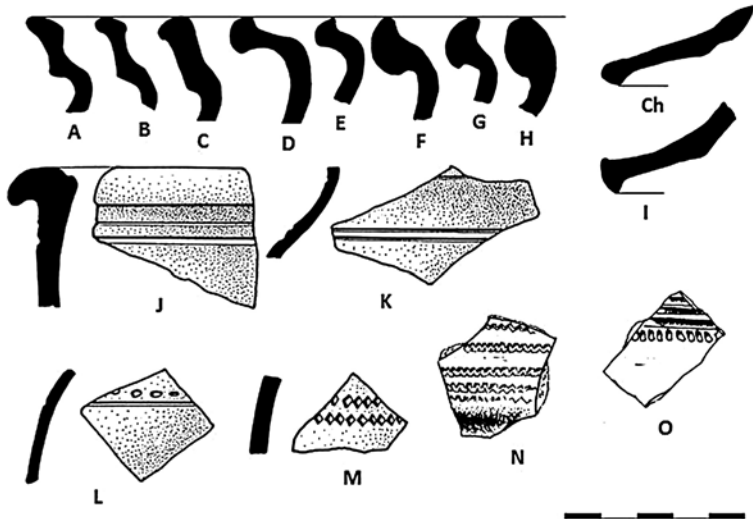
Obrázek 10. Výběr horizont A (kresby M. Šmejđová, E. Ventrubová a autor).

Picture 10. Selection of horizon A (drawing by M. Šmejđová, E. Ventrubová and author).

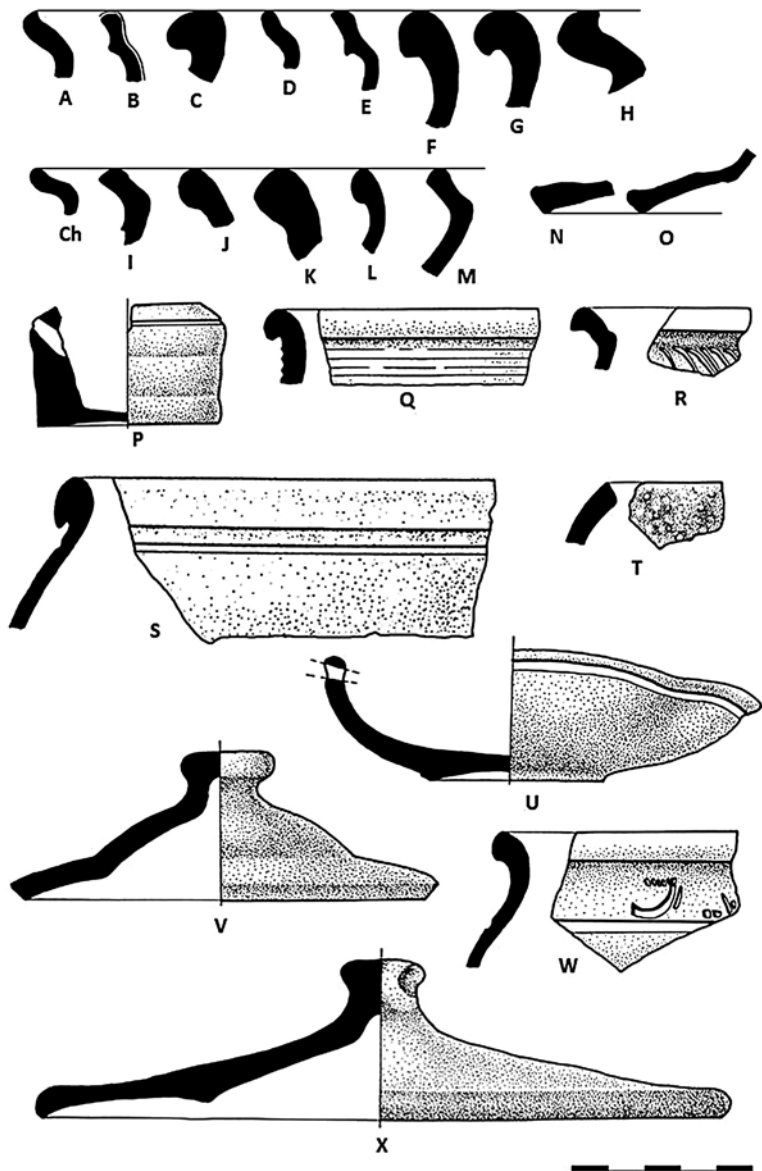

Obrázek 11. Výběr horizont B (kresby M. Šmejđová, E. Ventrubová a autor).

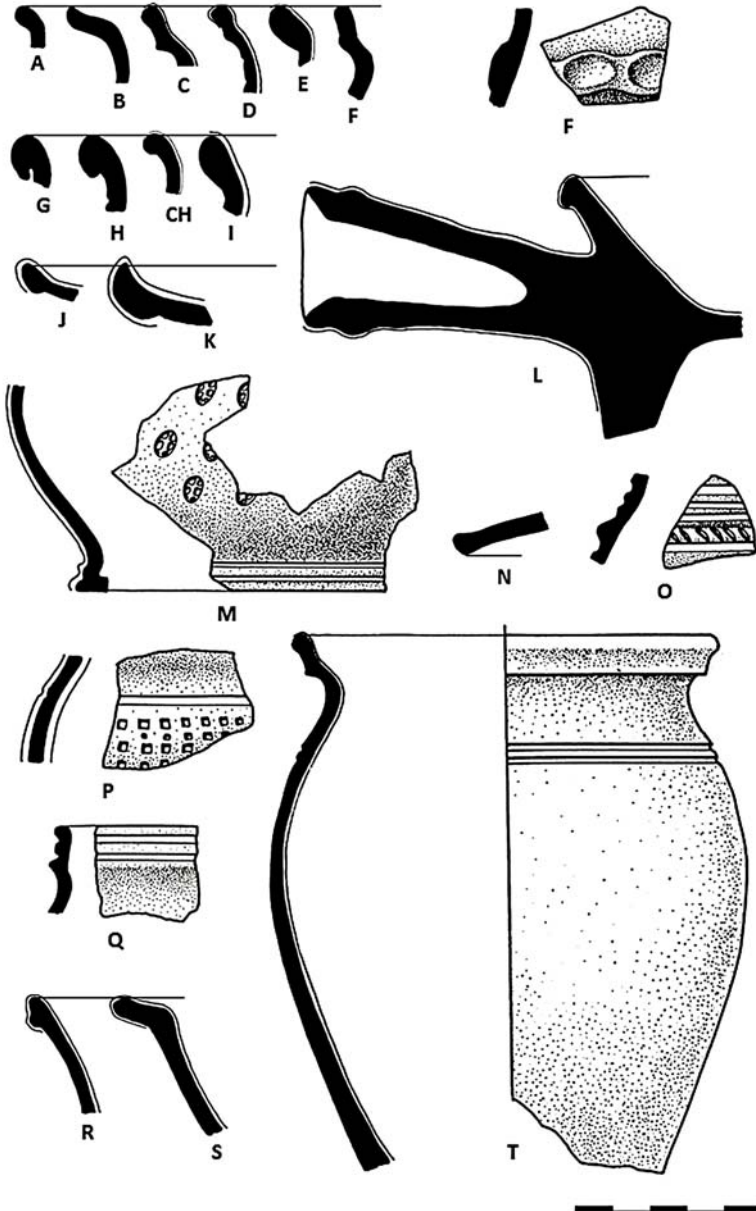
Picture 11. Selection of horizon B (drawing by M. Šmejđová, E. Ventrubová and author).

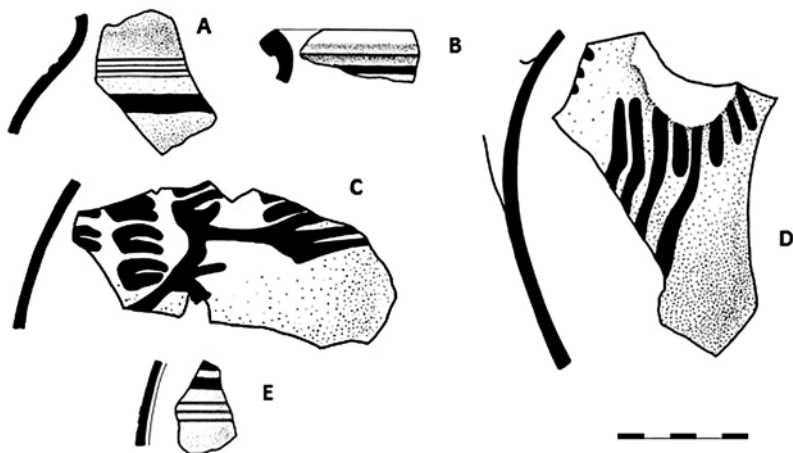
Obrázek 12. Výběr horizont C (kresby M. Šmejdomá a autor).
Picture 12. Selection of horizon C (drawing by M. Šmejdomá and author).

Obrázek 13. Výběr horizont D (kresby M. Šmejdová a autor).
 Picture 13. Selection of horizon D (drawing by M. Šmejdová and author).

Obrázek 14. Příklady červeně malované keramiky (kresby M. Šmejdivá).
Picture 14. The examples of red painted pottery (drawing by M. Šmejdivá).

Obrázek 15. Příklady tzv. berounského zboží (kresby M. Šmejdivá).
Picture. 15. The examples of "Beroun's wares" (drawing by M. Šmejdivá).

